

I dagens frågor

Red: Sten Söderberg

91 000 icke-svenskar i skolorna

SCB har i samarbete med skolöverstyrelsen gjort en undersökning av elever med annat hemspråk än svenska och olika former av stödundervisning och undervisning på hemspråk för dessa i grundskolor och gymnasieskolor hösten 1978. Uppgiftsinsamlingen har gjorts av skolorna, vilka har lämnat antalsuppgifter dels för skolstyrelsernas informationsbehov, dels för framställning av central statistik.

Begreppet "elev med annat hemspråk än svenska" är nytt från denna undersökning och ersätter det gamla begreppet "invandrarelev" i de sammanhang där statistiken avser redovisning av elever med rätt till hemspråksundervisning. Med hemspråk avses ett annat språk än svenska som utgör ett levande inslag i hemmiljön.

Undersökningen omfattar även uppgifter över elever med behov av stödundervisning i svenska. Uppgifterna redovisas i en rapport från SCB.

Enligt uppgifter från skolorna fanns hösten 1978 inom den kommunala grundskolan och den kommunala och landstingskommunala gymnasieskolan totalt 91 300 elever med annat hemspråk än svenska, meddelar SCB. Av dessa gick 81 200 i grundskolan och 10 100 i gymnasieskolan.

Läsåret 1978/79 gick totalt 1 038 500 elever i kommunala grundskolor. Av eleverna i grundskolan hade således 7,8 proc annat hemspråk än svenska. På gymnasiesko-

lans 2-, 3- och 4-åriga linjer gick totalt 197 500 elever, varav 8 800, dvs 4,4 proc, var elever med annat hemspråk än svenska.

Av alla elever med annat hemspråk än svenska i grundskolan hade 39 100 (48 proc) finska som hemspråk. Den andra stora gruppen var de med jugoslavisk härkomst.

Uppskjutet barnafödande

Om kvinnorna i Sverige 1977 hade fött barn i samma utsträckning som kvinnorna gjorde 1972 skulle antalet första barn varit drygt 13 000 fler. Totalt innebär nedgången under perioden en minskning av antalet födda med 10 procent.

Vid ett sammanträde med beredningsgruppen för det internationella barnåret presenterade Statistiska centralbyrån sitt arbete med att utreda orsakerna till nedgången i fruktsamheten. SCB har genomfört en omfattande inventering av den internationella forskningen inom fruktsamhetsområdet. Denna översikt kommer att publiceras under september månad.

De första resultaten av denna analys visar att fruktsamhetsnedgången har givits en alltför dramatiserad bild.

En stor del av den nedgång som har registrerats, förklaras troligen av att barnafödandet har förskjutits mot högre åldrar. Nedgången i fruktsamheten har främst skett bland yngre kvinnor. Under de allra senaste åren har fruktsamheten bland kvinnor omkring 30 år ökat. Utvecklingen är därmed helt omvänd mot 1940-1960-talen. Då började man föda barn vid yngre åldrar och därmed registrerades årliga höga födelsetal trots att det genomsnittliga antalet födda barn per kvinna inte ändrades i samma omfattning.

SCB anger i sin rapport områden som har bedömts vara av betydelse för fruktsamhetsutvecklingen men där tillgången till uppgifter är begränsad eller otillräcklig. Man vet tex idag väldigt lite om hur omfattande och stabilt samboendet är och hur den samlevnadsformen skiljer sig från det traditionella äktenskapet. Man har dessutom ringa kunskap om i vilken utsträckning olika familjeplaneringsmetoder praktiseras i Sverige.

SCB pekar även på vikten av att kartlägga förändringar i könsroller och livsstilar. Samhällsutvecklingen har givit många större möjligheter att råda över den egna livssituationen och också medfört en bättre balans mellan könen i familj, arbetsliv och samhälle. Detta har sannolikt påverkat barnafödandet på flera sätt bl a genom att förändra människors bedömning av kostnaderna för barn liksom värdet och utbytet av att ha barn mått både i tid, pengar och psykisk tillfredsställelse.

I en kommentar till Statistiska centralbyråns rapport säger socialminister Gabriel Romanus att undersökningarna är viktiga för familjepolitikens framtida inriktning. Regeringen kommer att tillsätta en utredning om barnfamiljernas ekonomiska situation, och då särskilt flerbarnsfamiljernas. Den har bl a till uppgift att noga följa vad SCB kommer fram till. Om det är sant att människor avstår från barn som de egentligen skulle vilja ha, så måste vi försöka ta reda på orsakerna till detta.

Födelsesiffrorna för första kvartalet i år visar på en viss uppgång i födelsetalet. Statistiska centralbyråns undersökning tyder på att en stor del av de sjunkande födelsetalen beror på att man skjuter upp barnafödandet. Det är dock för tidigt att dra några slutsatser för familjepolitikens utformning ännu, slutar socialministern.

Vandalismen i T-banan

Trasiga fönster. Sönderskurna säten. Saboterade rulltrappor. Hissar använda som toaletter så att golven ruttnar. Våld mot resenärer och SL-personal. Kan en kampanj på fritidsgårdarna göra något åt det? Frågar *Socialdialog* (3/79), Stockholms socialförvaltnings tidskrift som ger ett reportage från verksamheten.

— Ja, säger Bengt Leif, marknadschef på SL. Besökarna kan sätta sig in i SL-personalens situation. Och vi tror oss kunna säga att vandaliseringen inte ökar. Ett resultat vi får vara nöjda med. Men om det är tillfälligheter eller kampanjen som spelar in går inte att avgöra.

Med blädderblock, numera bytt mot dia-bilder, startade SL och socialförvaltningen kampanjen mot vandalisering och våld hösten 1977.

Över 100 fritidsgårdar och skolor har tagit emot programmet. På många gårdar körs kampanjen för andra gången.

Kampanjen började i områden där förstörelsen var mest omfattande, i Håsselby och Farsta tex.

Ångby fritidsgård ligger inte i något problemområde. Kvällens publik är liten till en början, men växer under tiden som Bengt Leif kör bildserien med information om SL: Att reparera allt som förstörts kostade 10 miljoner kronor 1977, 58 procent av SLs omkostnader tas av skattemedel, 42 procent genom biljettintäkter.

Publiken gruffar om för mycket siffror. Du snackar ju inte om dom som åker, säger någon. Bengt Leif håller med. Det ska bli färre siffror, mera dramatik, säger han och förklarar att programmet förnyas efterhand.

Varför förstörs bara en bråkdel i Paris tunnelbana mot vad vi har att reparera i Stockholm? frågar han och ger själv svaret. I Paris går man fram till den som bär sig illa åt. Hos oss låtsas vi inte se. Går bara hem och ojar oss inom fyra väggar.

Stängda toaletter

Sprit är med i 80 procent av vandaliseringen och våldet. Det är fel att skylla på spriten, hörs en röst. Klart att den gör sitt, men egentligen handlar det om andra saker.

Att ta bort klottret i tunnelvagnar, bussar, tåg och på stationer kostade 1977 nära en miljon kronor.

– Det skulle finnas en station där det var tillåtet att klotttra av sig, föreslår någon.

Då säger Bengt Leif att man måste ta hänsyn till att alla inte gillar klottret. Kanske blir det så småningom straffbart att klotttra.

”Det är faktiskt jävligt dåligt med toaletter i tunnelbanan” är kommentaren när Bengt Leif pratar om att hissar och perronger används som avträden. Städarna vägrade till sist ta reda på fasta partiklar i tak och på väggar, att städa efter gubbarnas fester och ta hand om narkomaner på toaletterna. De måste stängas.

– Den dam som för ett år sen genom tunnelbanefönstret fick en sten i tinningen ligger fortfarande i koma. Någon rullade stenen från en höjd mot tåget. Sen har vi grabben som åkte mellan vagnarna och föll. Han fick plockas upp i tre plastsäckar, berättar Bengt Leif.

Många berörs märkbart illa av upplysningarna.

Fantasilöshet i handikapphjälp

Efter drygt femtio år av en mångfald kongresser, kampanjer, utställningar, konferenser, informationsblad och foldrar, har DHR ännu långt kvar innan handlingsprogrammets krav omsatts i en konkret verklighet. Vi har långt kvar innan funktionshindrade får uppleva en praktisk jämlikhet, gemenskap med övriga samhällskamrater.

Varför går det så långsamt? frågar Bengt Olin i SHT, *Svensk Handikapptidskrift* (6–7/79).

Förutom vårt samhälles starka utslagningsmekanismer, vilka i sig utgör stora hinder för solidaritetssträvanden, är det något i vårt eget sätt att framställa våra krav som gör att vi inte når riktigt fram.

Många gånger faller vi snyggt och välanpassat i solidaritetsmotståndets väl planerade fallgrop. Faller offer där för att vi ensidigt och fantasilöst tror på att kalla informationsfakta är det enda som ger våra krav respekt och styrka.

Självklart skall våra krav växa fram utifrån våra medlemmars behov, utifrån vardagsverkligheten. Visst skall vi dokumentera behoven och ställa våra krav därefter, men vi når inte tillräckligt långt. Vi får inte tillräckligt gehör eller stöd av andra samhällsgrupper, om vi bara fortsätter på det sätt vi gjort hittills, dvs med skrivelser, stelbenta uppvaktningar och någon gång i förhandlingar.

Dessa instrument blir tillräckligt bra först om man kan komplettera dem med en för alla användbar och känslomässig användning av konstnärliga uttrycksformer. Inte minst de två senaste årens ABF-Forum är ett belägg för detta. Där visade människor att de kan använda konstnärliga metoder för att forma starka uttryck för sin samhällskritik och framställning av sina krav. Varför skulle inte vi i DHR kunna hjälpas åt att göra våra problem och åsikter förstående – tydligare att se, i av oss själva skrivna och spelade teaterpjäser, i musik och sångframträdande, stillfilmer, utställningar och väggtidningar?

Genom att ta hjälp av teatern, musiken, färg och form blir vårt budskap till våra mottagare också en känslomässig uppmaning som ger större styrka och engagemang åt våra krav.

Men det är viktigt att man alltid följer upp det med en diskussion efteråt. Genom att använda oss av olika skapande aktiviteter, där känslan också får plats skapar vi möjlighet för alla våra medlemmar att bli aktiva. Vi måste använda oss av former som inte gynnar bara de formella ”talmaskinerna”.

Så här kan vi göra:

vi samlas i den lilla studiegruppen kring ett problem eller känt behov,

vi förbereder oss genom att skaffa oss kunskap om problemen och behovet,

vi formulerar vårt krav och bestämmer oss för i vilken form vi ska redovisa det.

Det behöver inte bli svårt. I varje DHR-avdelning finns det någon som kan spela något instrument, någon som kan skriva, måla, fotografera, sjunga eller spela teater.

Vem kan med äkta känsla bita ifrån sig, såsom vi – vi som själva varje dag upplever problemen och behovet?

Med känsla och engagemang blir DHR en tiger som biter sig fast i beslutsfattarna och allmänheten.

Vem vågar avstå från ett försök?

Patienternas ställning stärks

Regeringen föreslår i en proposition flera åtgärder som skall stärka patientens ställning inom sjukvården. De innebär bl a ökad rätt att ta del av sjukjournaler, större möjligheter att föra talan i egen sak och rätt till information. Begreppet hälso- och sjukvårdspersonal vidgas, samtidigt som det straffrättsliga ansvaret för hälso- och sjukvårdspersonal begränsas i enlighet med den avkriminalisering som skedde för offentligt anställda i allmänhet 1975.

En lag om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonal m fl föreslås träda i kraft den 1 juli 1980. Lagförslaget innehåller bl a bestämmelser om allmänna åligganden för personalen, om ansvar för fel och försummelser i vården och ordningen för ansvarets utkrävande samt bestämmelser om återkallande av legitimation.

Patienten föreslås också få rätt att ta del av sin journal inom den privata hälso- och sjukvården med samma begränsningar som gäller inom den offentliga hälso- och sjukvården.

De disciplinära ansvarsfrågorna skall liksom fn handläggas av en central ansvarsnämnd — hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd — som är fristående från socialstyrelsen. Uppgifterna blir ungefär desamma som medicinalväsendets ansvarsnämnd nu har.

Vid sidan av JO, JK och socialstyrelsen föreslås patienten eller en nära anhörig till denne kunna göra anmälan och bli part i det disciplinära förfarandet.

Förutom de nämnda institutionerna skall också en enskild anmälare få rätt att överklaga nämndens beslut.

Som ett beaktande av önskemålen om en patientombudsman föreslår propositionen att förtroendenämnder inrättas i landstingen. Förtroendenämnderna skall få utreda klagomål och förmedla sakkunnig medicinsk och annan information, men de får ej några disciplinära befogenheter.

Reglerna för återkallande av legitimation och meddelande om ny legitimation samordnas för alla legitimerade inom hälso- och sjukvården.

I propositionen föreslås också att journaler under vissa förhållanden skall kunna förstöras helt eller delvis, oavsett om journalen förts inom offentlig eller privat hälso- och sjukvård. Vid ansökan av patienten skall socialstyrelsen pröva frågan.

Riksdagsbehandlingen av propositionen har skjutits upp till nästa

systemet som kan innebära förenklningar i administrationen och för allmänheten och därmed besparingar för samhället.

Den andra utredningen ska se över ersättningen vid sjukresor. Under 1978 behandlade försäkringskassorna ansökningar gällande 4,4 miljoner resor. 275 miljoner kr betalades ut i ersättning. Kostnaderna för att administrera detta uppgick till ca 50 miljoner kr. Detta motsvarar ca 20 procent av det utbetalda beloppet. Undersökningar visar att sjukresorna ofta görs på ett oekonomiskt sätt. Möjligheterna till samåkning utnyttjas alltför lite. En lösning som utredningen ska studera är att ge landstingen ett ökat ansvar. Landstingen kan ju påverka många av de faktorer som styr sjukresorna tex sjukvårdens lokalisering och mottagningstiderna.

Nya lagar efter 1 juli

Socialmedicinsk tidskrift brukar varje år redogöra för de lagar som träder i kraft 1 juli. Liksom tidigare år ägnas översikten främst åt sådant som faller inom tidskriftens bevakningsområde, vilket förvisso är vidsträckt nog.

Justitiedepartementet

I föräldrabalken förs in en bestämmelse som säger att "barnet får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling".

Den som vid ett barns födelse är gift med barnets mor betraktas enligt föräldrabalken som far till barnet. Faderskapet kan emellertid hävas om det visar sig vara oriktigt. Enligt den nya lagen får nu mannen ersättning för det underhåll han betalt under den tid han inte bott tillsammans med barnet. Samma regler har redan tidigare gällt om mannen aldrig varit gift med mamman till det barn han felaktigt ansetts vara far till.

Datainspektionen får ökade möjligheter att hindra att enskilda på ett otillbörligt sätt hamnar i personregister där de inte skall behöva finnas registrerade. Det målet nås genom att datainspektionen får vidgade möjligheter att säga nej till sk befolkningsregister, dvs register som omfattar andra än medlemmar, anställda eller kunder hos den som har registret. Personregister som innehåller mjukdata, dvs omdömen el-

ler andra värderande upplysningar, skall skyddas bättre genom ytterligare föreskrifter.

Socialdepartementet

De särskilda statsbidragen som utgår till kommunerna för *hemspråksutbildning för invandrarbarn* utvidgas från att enbart omfatta sexåringar till att också omfatta femåringar.

Det blir ökade möjligheter för barn på *daghem* att delta i köksarbetet.

En lag om *internationell adoptionshjälp* träder i kraft. Lagen innebär att ideella organisationer ges en mer aktiv roll i arbetet med internationella adoptionsfrågor.

Nämnden för sjukvårds- och socialvårdsbyggnader avvecklas den 1 juli. Nuvarande obligatoriska granskning och godkännande av enskilda byggnader ersätts av ett frivilligt samråd mellan landstingen och SIPRI.

Intagna vid kriminalvårds- och ungdomsvårdsanstalter och vissa vuxenstuderande får förbättrade *sjukförsäkringsförmåner*.

Invandrare och utlandssvenskar får vidgade möjligheter till *folkpension*.

Kommunikationsdepartementet

Vissa nya regler om hälsoundersökning av sjömän träder i kraft. Ändringarna innebär bl a att flera läkare än fn får utfärda läkarintyg för sjöfolk. Giltighetstiden för intygen ändras.

Sjöfartsverket får vidgade möjligheter att föreskriva skyldighet att rapportera oljebälten m m till havs. Det gäller bl a Nordsjöområdet utanför svenskt sjöterritorium.

Utbildningsdepartementet

De ospärrade utbildningslinjerna på högskolan försvinner i och med höstintagningen. All intagning sker fortsättningsvis efter sedvanlig poängmeritbedömning.

Den sk makeprövningen är under avveckling. Från och med i höst kommer makereduktionen att börja

Socialförsäkringen förenklas

Regeringen ska inom kort tillsätta två utredningar som syftar till att förenkla förvaltningen av våra socialförsäkringar, meddelade socialminister Gabriel Romanus på Försäkringskassaförbundets kongress i Luleå.

Den ena utredningen ska se över Riksförsäkringsverkets organisation. Sedan verket bildades 1961 har det inte gjorts någon samlad översyn trots att stora förändringar har skett inom försäkringsområdet. En huvuduppgift för utredningen blir att analysera vilken organisation och vilka arbetsformer som bäst svarar mot behovet av insatser från riksförsäkringsverkets sida. Utredningen är också oförhindrad att föreslå sådana ändringar i socialförsäkrings-

först vid en makeinkomst om cirka 90 000 kronor. Tjänar maken 120 000 kronor får man inget studiemedel alls.

*

Studiestödet för 18–19 åringarna förbättras och gruppen jämföras med äldre studiestödstagare. Sjukpenningen får inte sänkas för den som deltar i vuxenutbildningen med särskilt vuxenstudiestöd.

*

Hemspråksundervisning införs i specialskolan och i samband med det kan lärare i grundskolan få fyllnadstjänstgöring i specialskolan.

Jordbruksdepartementet

Om användning av djur för vetenskapligt ändamål. Djurskyddsförordning. Lagen och förordningarna innebär bl a att en central försöksdjursnämnd inrättas för samordning och planering av försöksdjursfrågor. Dessutom inrättas en djurförsöksetisk nämnd för varje högskoleregion som har till uppgift att förpröva all användning av djur som försöksdjur. Vidare får som försöksdjur användas i huvudsak endast sådana djur som fötts upp till

sådan verksamhet. Djurskyddet förbättras även i andra avseenden.

Handelsdepartementet

Genom lagar som gäller från den 1 juli har en grundregel införts att särskild måttfullhet skall iakttas vid marknadsföringen av alkohol-drycker och tobaksvaror. Reklamåtgärder och andra marknadsföringsåtgärder får inte vara påträngande eller uppsökande och får inte heller uppmåna till bruk av varorna. Tidningsannonsering för sprit, vin och starköl förbjuds i princip. I annonser för tobaksvaror skall tydligt återges sådan varningstext och innehållsdeklaration som skall finnas på förpackningarna. Tillämpningen av de nya reglerna handhas av konsumentombudsmannen (KO) och marknadsdomstolen.

Industridepartementet

För närvarande regleras statligt stöd till företag och service i glesbygd, skärgårdar och liknande områden på en rad olika ställen. I en ny förordning samordnas och samlas dessa bestämmelser i en ny författning.

Länsstyrelserna får en samordnande roll vid stödgivningen.-

*

Förbud mot att under viss tid tillföra kärnreaktor kärnbränsle: Lagen förordnas av att de politiska partierna under våren 1979 har enats om att en folkomröstning om kärnkraftens framtida användning skall hållas senast under första halvåret 1980. Lagen syftar till att skapa rådrum i fråga om laddning av sådana reaktorer som ännu inte har tillförts kärnbränsle. Förbudet att ladda reaktorer gäller till utgången av juni månad 1980 eller den tidigare tidpunkt som regeringen föreskriver. Uppstår förlust genom fördröjning av en reaktors idrifttagande på grund av lagen, är reaktorinnehavaren berättigad till ersättning av staten för den förlust som härigenom har uppkommit för honom. Överträdelse av förbudet kan medföra straff.

*

Statligt stöd till energiforskning: Förordningen syftar till att åstadkomma ett enhetligt, övergripande system av regler för fem programansvariga organ.

socialmedicinsk tidskrift

ISSN 0037-833 X

Prenumerationspris (inklusive moms.)

Helår kr 70

Studerande helår kr 40.

Tidskriften utkommer med 10 nummer per år (1 per månad utom juli och augusti).

Lösnummer kr 8: – (exkl. moms.)

Dubbelnr kr 10: – (exkl. moms.)

Återgivande helt eller delvis av originalartiklar ur Smt utan angivande av källan förbjuds.

Prenumerationsavdelning:

Fack, 104 01 Stockholm 60

Tel. 08/87 34 91 Postgiro 1179-1

Annonsavdelning:

Maud Jacobsson, Alströmergatan 18, 112 47 Stockholm. Tel. 08/51 21 13, 51 67 60

Annonspriser:

Omslagets andra och tredje sida kr 1 400, fjärde sida kr 1 525, helsida kr 1 250, halvsida kr 750, kvartsida kr 450. Spalthöjd 210 mm, spaltbredd 70 mm, sidans bredd (2 spalter) 150 mm.

Tryckeri: Norstedts Tryckeri, Stockholm 1979

Utgivningsplan 1979

Nummer	1	2	3	4-5	6	7	8-9	10
Utkommer	22/1	19/2	19/3	23/4	19/6	17/9	5/11	10/12
Sista manusdag för annonser:								
sättning	14/12	16/1	13/2	16/3	7/5	14/8	2/10	6/11
helmaterial	18/12	19/1	16/2	19/3	10/5	17/8	5/10	9/11